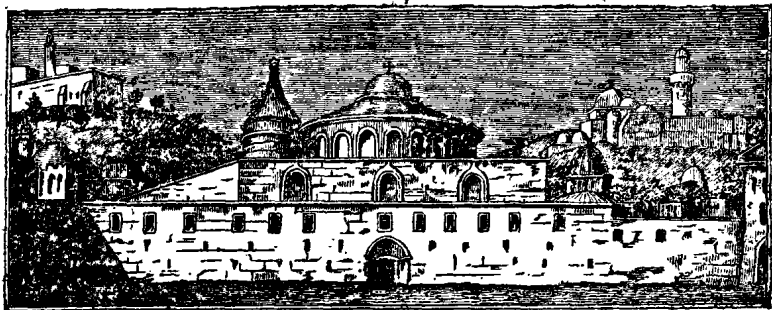

ՉՈՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 7.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՅՈՒՆԻՍ 31.
1869.

ԱԶԳԱՅԻՆ. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Խ Ն Դ Ի Ր

Ա Թ Ա Ջ Ն Ո Ր Դ Ա Կ Ա Ն

Ղապկից ԸՐ ԻՐԵՆ զԵՐԱՐԵ զՖԻՆԱՆՍ
ՅԻՍԱԿ ԳՐԻՍՏԱՆԻ. Բ. ՏՄ. Բ. Զ.
ԵԹԵ ամենաքն եղբարցն հիանալով թիւն
թիւ 2 քաւ Ե. Ժ. ԼԵՆԻՐ առաջնորդ. ԵԶՆԻԿ.

ՍԻՅՆԻ նախընթաց թուոյն մէջ
կամ թողիկոսական խնդրոյն վրայ խօսե-
լով խոստացանք խօսիլ նոյնպէս առաջ
նորդական խնդրոյն վրայ. կատարենք
մեր խոստումը.

Առաջնորդութիւնը, ընդհանրա-
պէս առնելով, շատ պարտաւորու-
թիւններ կը պարտւնակէ իրեն մէջ և
համարեա թէ ամեն կարգի անձանց
կը վերաբերի, այն է՝ Թագաւորի, զե-
րապետի, հեղինակի, դաստիարակի,
ծնողի, հովուի և այլն. վասն զի, թա-

գաւորը առաջնորդ է հպատակաց.
զօրապետը՝ զօրաց, հեղինակը՝ ընթեր-
ցողաց, դաստիարակը՝ աշակերտաց,
ծնողը՝ զաւակաց, հովուը՝ հօտին կամ
ժողովոգեան, և այլն. (այց մենք պի-
տի խօսինք առաջնորդութեան մաս-
նաւոր նշանակութեան վրայ, այսին-
քըն եկեղեցական առաջնորդութեան
վրայ.

Եկեղեցական առաջնորդութիւնը
կամ վիճակաւորութիւնը, որով կ'ի-
մանանք հազեւոր կամ բարոյական

տեսչութիւն մի ընդարձակ վիճակի ժողովրդեան վրայ, սկսուած է Վրիստոնէութեան հետ, ինչպէս և կը կարգանք Պողոսի առ Տիմոթէոս գրած թղթերուն մէջ։ Իսկ Վրիստոնէութեան նոր տարածման ժամանակ առաջնորդութեան ջրանը շատ ընդարձակ չէր. իսկ յետոյ որքան որ քրիստոնէից թիւն բազմացաւ, այնքան ևս առաջնորդութեան սահմանը ընդարձակեցաւ։ Եւ իրողութիւնը աւելի յայտնի է վաղեմի յունա-հռոմէական եկեղեցւոյ պատմութենէն։ Եւ ինչպէս Վրիստոնէութեան իւր կայսերութիւնը բաժանեց չորս մեծ կուսակալութեան (Préfecture), եկեղեցական վարչութիւնը ևս օրինակ առնելով բաժանեց իւր տնտեսութեան ծանրութիւնը։ Չորս կուսակալութիւնք կը պարունակէին իրենց մէջ թեմեր կամ ջրաններ, թեմերը՝ եպարքոսութիւններ, եպարքոսութիւնք՝ քաղաքներ և աւաններ։ Եկեղեցին ևս, ըստ օրինակի քաղաքական բաժանման, թեմերու կամ ջրաններու մէջ կարգեց եքզարք կամ եպիսկոպոսապետ, եպարքոսութեանց մէջ մետրապօլիտ կամ արքեպիսկոպոս, քաղաքացի մէջ եպիսկոպոս, և գաւառացի մէջ քորեպիսկոպոս։

Եւ չայոց աշխարհին մէջ կուսանդեան կայսերութեան ընդարձակ նշանակութեամբ բաժանումներ եղած չեն։ Եւ բոլոր պատմագրաց մէջ միայն Յովհաննէս կամ ժողովական երեք մետրապօլիտութեան անուն կը յիշէ։ Սեբաստիոյ, Սելեւսիեայ և Սարտիրոսաց քաղաքի. իսկ (որքեւնան կը յաւելու Սիւնեաց աշխարհի մետրապօլիտութիւնն եւս)։ Իսկ մեր ազգային միւր պատմագիրներն առհասարակ եպիսկոպոս կամ տեսչ չառնաւ անունը կիր առած են, ինչպէս

եպիսկոպոս Բագրեանդայ, եպիսկոպոս Սիւնեաց, և այլն, որով պիտի հասկնանք նոյն տեղւոյն առաջնորդը կամ վիճակաւորը. և յայտնապէս կ'երևի որ առաջնորդական տեսչութիւնը որդուած էր ըստ գաւառական և մերթ ըստ նախարարական բաժանման Հայաստանի։ Սելեւսի դարերուն մէջ թէև Հայաստանի քաղաքական վարչութիւնը հարուածներ և փոփոխութիւններ կրեց, ուրիշ ազգաց ձեռքանցաւ և Թագաւորական իշխանութեան հետ նախարարական տանուտէրութիւնքն ևս նուագելով սպառեցան, սակայն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հայրապետական տեսչութեան հետ՝ առաջնորդական տեսչութիւնքն ևս միացին անխախտ, միայն ըստ տեղականութեան փոփոխութիւններ կրելով և ոչ ըստ էութեան։ Առաջնորդական ընդարձակ երկիրներէն շատերը նուազեցան բնակիչներէ, շատերը աւերեցան և ժողովուրդը տեղափոխութիւններ կրեց, և ըստ այնմ առաջնորդական տեսչութեան սահմանը սեղմեցաւ կամ ընդարձակեցաւ, ինչպէս որ վերջին ժամանակներս անգամ սոյն օրինակ տեղական փոփոխութիւններ եղած են և կարող են լինիլ ազգային վարչութեան և վիճակային ժողովրդի հաճութեամբ։

Սակայն թէ որքան են մեր արդի առաջնորդութիւնները, և օրինաւոր են արդեօք իրենց բաժանումները՝ թէ ոչ, առայժմ մեր ուշադրութիւնը գործողը այս կէտը չէ, այլ բուն առաջնորդական տեսչութեան եղանակը, վիճակը, առաջնորդի ընտրութիւնը, անձնաւորութիւնը, ժողովրդի հետ ունեցած յարաբերութիւնները, և այլն։

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առաջնորդական տեսչութեան եղանակը գրեթէ անորոպապէս երկու ճիւղի կը բաժնուի՝

Տաճկաստանի և Ռուսաստանի :

Ռուսաստանի առաջնորդական տեսչութեան շրջանակը խիստ սահմանափակ է, վասն զի առաջնորդը քաղաքական իրողութեանց մէջ խառնուելու ամենեւեմ իրաւունք չունի և իւր ներքին վարչութիւնը կը կառավարուի կրօնատարի (թեմական տանի) ձեռքով, որոյ անդամներն եկեղեցական են, բայց ՚ի տանիադպրէն, որ տէրութեան պաշտօնէից կարգէն կը համարուի, ըստ որում ՚այն իսկ կրօնատարը տէրութեան պատասխանատու տեսան կը սեպուի ։ Իսկ Տաճկաստանի առաջնորդական տեսչութեան սահմանը ընդարձակ է՝ Ղաջնորդը իւր ժողովրդի ամեն տեսակ շահուց և բարօրութեան համար կարող է տէրութեան քաղաքական ատեններու ներկայանալ և խօսիլ ինչ որ պարտ է արժան է ։ Ղյս պատճառաւ Տաճկաստանի մէջ առաջնորդը շատ մեծ նշանակութիւն ունի ժողովրդի համար ։ Ռուսաստանի մէջ առաջնորդի հաստատութիւնը կամ փոփոխութիւնը մեծ մասամբ տէրութեան ձեռքն է ։ Իսկ Տաճկաստանի մէջ, ըստ վստիքի սովորութեան, այս իրաւունքը ժողովրդին և ազգային վարչութեան կը պատկանի, չետեւ ապէս Տաճկաստանի առաջնորդական տեսչութեան եղանակը նախնական է և քրիստոնէական ՚կեղեցւոյ տնտեսութեան ոգւոյն համապատասխան ։ Բայց գծադրաբար ժամանակիս պահանջած գործնական օրինաւորութեան և կանոնաւորութեան կողմէն զուրկ և միանգամայն մեծամեծ զանցառութեց ենթակայ է ։ Չրկայ առաջնորդական կամ վիճակային ժողով և խորհուրդ չը կայառաջնորդական գործոց արձանագրութիւն չը կայ առաջնորդական գործոց համարառութիւն ժողովրդի կողմէն, այլ ամենայն ինչ ըստ կամ վատ դիրք

առաջի պայտտան է ։ Ղյս անորոշ դրութեան առթիւ է, որ միայն մի լոկ նամակադրի ձեռքով առաջնորդ մի երբեմն մինչեւ երկինք կը բարձրանայ և կը շատագոյովուի և երբեմն մինչեւ գրգռիւք կ'իջնէ և կը պարսաւուի, իսկ ազգային վարչութիւնը, ըստ որում ինքն անտեղեակ է առաջնորդի գործոցը, կըստիպուի առաջնորդական և հակառակ առաջնորդական յուզմունքներու մէջ երբեք և տատանիլ, ժողովուրդը անտէրունչ թողուլ և առաջնորդը Պօլիս կոչել, մէկ տեղէն ամբաստանուածը մի ուրիշ տեղ կարգել, և այսպէս շարունակ խռովութեանց և փոփոխութեանց մէջ ծփալ և տատանիլ ։ Ղաջնորդական տեսչութեան այս տխուր վիճակը այսօր այնքան յայտնի է ամենուն, որ երկարօք, ընէ նկարագրելու կարեւորութի չկայ ։

Գտնք ուրեմն առաջնորդական ընտրութեան մասին խօսելու ։

Ղաջնորդական ընտրութիւնը զոր ՚կեղեցին միշտ ժողովրդին վերապահած է, այսօր խիստ մեծ անպատեհութեան ենթակայ է ։ Եղովուրդը կամ բոլորովին չը մասնակցի առաջնորդի ընտրութեանը, և կամ կը մասնակցի բոլորովին թիւ ճանապարհաւ ։ Եղովրդէն շատերը փոխանակ բարոյական վեճ յատկութիւններ փնտռելու առաջնորդական անձի մէջ, քաղաքագիտութիւն կը փնտռեն, բայց թէ քնն կը հասկնան քաղաքագիտութիւն ասելով, հակասութեանց հակասութիւնը այս տեղ է ։ Որանք քաղաքագիտութիւն ասելով կը հասկնան՝ բարեւերու, բարեւ տալու, նախաձեռն շարժումներ ընելու, շատ օրեր ասելու, քանի մի լեզուներով թոթովելու և այլ այն տեսակ վարմունքներ ։ Ոմանք քաղաքագիտութիւն ասելով կը հասկնան փառաւոր հագ

աւելլու, ուտելու, խմելու, շատ փոքր աւորներ և ծառաներ պահելու և այլ նմանօրինակ սովորութիւններ։ Իսկ ոմանք, որ ամենէն ցաւալին է, քաղաքագիտութիւն ասելով կը հասկընան ճարտարամտութեան, հնարագիտութեան, սուսը՝ ճշմարտի, անիրաւը՝ իրաւի տեղ փաճառելու վարպետութիւնները։ Սինդիկատ, այս կարծեցեալ քաղաքագիտութիւնները ոչ միայն փնտռելու և գովելու արժանի յատկութիւններ չեն, այլ և եկեղեցականի համար բոլորովին գաղաղակաւ տուած են։

Աստի, ժողովուրդը իրատ շատ կը շահուի, եթէ իր չիմացած և չհասկացած յատկութիւնը, որ է քաղաքագիտութիւնը, չը փնտռէ առաջնորդացու անձին վրայ, այլ նորա փոխարէն փնտռէ ժողովրդասիրութիւն և արդարասիրութիւն, որ ինքնին կարող է ճանաչել։ Ժողովուրդը կարող է ճանաչել առաջնորդի ժողովրդասիրութիւնը, երբ կը տեսնէ որ իր անձին համար չը հոգար առաջնորդը, այլ իր հօտին համար, երբ կը տեսնէ որ անձնանուիրաբար վիշտ և տառապանք կը կրէ ժողովրդի իրաւունքը պաշտպանելու համար. երբ կը տեսնէ, որ որքոյրայրին և աղքատը հաւասարապէս կը մխիթարուին նորա հայրական խնամքով։ Ժողովուրդը կարող է առաջնորդի արդարասիրութիւնը ճանաչել, երբ կը տեսնէ, որ առաջնորդը մեծաբան և աղքատին մէջ խտրութիւն չը դնէր, այլ հաւասարապէս կը խրատէ և կը յանդիմանէ, զրկեալներուն պաշտպան կը հանդիսանայ, կաշառակերութեամբ և զօրաբաղութեամբ չը մեղանչէր իրաւանց, օրինաց և պատկառելի սովորութեանց դէմ, և այլն։ Ժողովուրդը պարտական է իմանալ, որ ժողովրդասիրութիւնը և արդարա-

սիրութիւնը առաւել բարձր կատարելութիւններ են առաջնորդի համար, քան թէ քաղաքագիտութիւնը. վասն զի ժողովրդասիրութիւնը մարդը դիւցազուն կ'առնէ և արդարասիրութիւնը կը յաղթանակէ ամեն կարծուած քաղաքագիտական ճարտարամտութեանց։ Առաջնորդը թող սիրէ ժողովուրդը և յարգէ ու պաշտպանէ իրաւունքը, այնուհետեւ քաղաքագիտութիւնը իրեն կը հետեւի և ոչ թէ ինքը քաղաքագիտութեան։ Ժողովուրդը կարող է բաց յայտնանէ ուրիշ աւելի տեսանելի արժանաւորութիւններ փնտռել առաջնորդացու անձին վրայ՝ դպրոցներու և եկեղեցիներու պայծառութեան նկատմամբ և մատաղ սերունդի դաստիարակութեան նոյն իսկ ժողովրդի հոգեւոր մխիթարութեան նկատմամբ, թողունք ուրիշ քանի մի առաջնորդական յատկութիւններ եւս, որոց վրայ յետոյ պիտի խօսինք։

Իայց պիտի ասուի մեզ թէ՝ ժողովուրդն Բնչպէս կարող է առաջնորդական օրինաւոր ընտրութիւն առնել, քանի որ մեծ մասամբ իր եկեղեցական պաշտօնեայքը իրեն համար անժանօթ են։ Այս իրաւայի է. բայց չը դիտենք թէ յանցանքը որուն վերագրենք, ժողովրդին, թէ եկեղեցական վարդապետութեան։

Արքան եպիսկոպոս և վարդապետ, որքան քահանայ և սարկաւազ կան ազգի մէջ. — ո՞վ գիտէ, ի՞նչ վարք ու բարք և ի՞նչ ուսմունք ու պարապմունք ունի իւրաքանչիւր եկեղեցական պաշտօնեայ, — ո՞վ գիտէ։ Արքաի գիւղեր կան որ առանց քահանայի են, և որ քան քահանայք և վարդապետներ կան, որ մօտապէս նոյնութեամբ թափառական կը շրջին. — ո՞վ գիտէ։ Արքան օրինաւոր վարդապետներ կան և որ

վանքերու անկիւններու անյայտութե մէջ կը մնան եւ որչափ սնապարծ ե ինքնացոյց անձինք կան + որ քաղաքներու մէջ քարոզչութեան եւ առաջնորդութեան պաշտօններու կը հետամը տեն . — Եղբայրք : Նոյն այսպէս լինելէն յետոյ՝ զարմանալի չէ ուրեմն, եթէ արժանաւոր եւ համեստ մարդիկ չառ անգամ յետ կը մնան , եւ անարժան ու ինքնացոյց անձինք յառաջ կ'անցնին եւ զանազան պաշտօններ ըստանձնելով ժողովուրդն ու վարչութիւն կը յագնեցնեն :

Իսկ եթէ ամբողջ եկեղեցականաց թիւը, բարոյական եւ նիւթական վիճակը, որ վանուց միաբանութեան պատկանիլը, ինչ արժանաւորութիւն ունենալը եւ այլ այսպիսի ծանօթութիւններ չգոյն յայտնի լինէին : Եթէ այժմեան անհաճոյ իրողութիւնները եւ անուանարկութիւններն ու խռովութիւններն պիտի լինէին . — Ներքեւ կարծեր, վասն զի այն ժամանակ ընտրութիւններն եւ գործողութիւններն գիտութեամբ կը կատարուէին եւ ոչ թէ այժմեան պէս անգիտութեամբ : Սակաւանդ այս մի կարծիքն եւս ունինք, որ եթէ ամեն առաջնորդական անձինք որ եւ ինչ վստիք միաբանութեան պատկանէին եւ ըստ ամենայնի ապահով լինէին , որ առաջնորդութենէ ելնելէն յետոյ անշուշտ պատրաստի հաց եւ հագուստ պիտի ունենային , այնքան կաշառակերութեան, սիմուլկանութեան եւ այլ յափշտակութեանց մէջ չէին զառաժանիր, այնքան ցած մոխրապաշտութեամբ չէին շողորմութեւ մեծատունները եւ արհամարհեր ազգատը եւ տնանկը . արդարութեան եւ իրաւանց համար կը լինէին նախան ձախնդիր, տէրութեան ատենից մէջ համարձակ եւ պաշտօնէ հանուելու մասին անհոգ : որովհետեւ ապահով

կը լինէին : որ խաներու անկիւնները չը պիտի տառապին եւ ի դրուես մեծամեծաց չը պիտի գեղեցին : այլ ուղիւ զակի իրենց միաբանական վանքը պիտի քաշուին , ուր մի կտոր հաց եւ սենեակ պատրաստէ իրենց համար : Եւ դարեւ մենք կը հաւատանք, որ անշահասիրութիւնը արդարասիրութիւնը եւ այլ գեղեցիկ յատկութիւնները կը թուութեան արդիւնք են եւ ոչ արտաքին հանգամանքներու , բայց այն պիտի պարագաներ՝ կան , որ տկար մարդկանց շահասիրութեան եւ աւերաւութեան պատճառ կը տան : Սակայն եկեղեցականաց եւ աշխարհականաց մէջ փոխադարձ սէր , յարգ , պատիւ եւ աջակից գործունէութիւն եւ ազգաշինութիւն յառաջանելու համար՝ ամեն պարագաներ գիտելու , քննելու եւ այնպէս տնօրինելու է :

Ներքեւ տակաւին չը գիտենք թէ վերաքննելով Սահմանադրութիւնը թիւ պայմաններ կը պարունակէ առաջնորդութեանց նկատմամբ , բայց որովհետեւ առաջնորդութիւնը խիստ կարեւոր եւ փափուկ ճիւղն կը համարուի մեր չգոյն վարչութեան , աւերորդ չենք դատիր մեր համոզումը յայտնել այս մասին :

Սահմանադրական տեսչութեան չը ջանին մէջ պատահած անտեղութիւններէն ազատ մնալու համար՝ հարկ է անշուշտ . —

Սահմանադրութեան վիճակային ժողովը որ միաձայն հաւանութեամբ ընտրուած եւ առաջարկուած լինի :

Սահմանադրարանին մէջ ժողովը որ մասնակցութեամբ ընտրուած ժողով լինի , թեմական գործերու վրայ առաջնորդի հետ խորհելու եւ տնօրինելու :

Սահմանադրութեան ժողովը իր մէջ առանձին ճիւղ կամ առաջնական խորհուրդ քանիցս յատկապէս գաւառաց

կան կամ վիճակային դպրոցներու բա-
րեկարգութեան և յառաջագիմութեան մասին հսկելու և

Որ երկու ժողովները առաջնորդի
հետ միասին տարին միանգամ վիճակոյ
ին գործառնութեանց մասին հաշի-
տան ժողովորդին և նոյն հաշիւը ա-
ղարկեն Վագային վարչութեան և

Որ ամեն ձեռնադրութիւն ժողո-
վորդի հաւանութեամբ և Վագային
վարչութեան գիտութիւն կատարուի և

Որ նշանակած պայմաններէն յայ-
տնի է, որ մեր գլխաւոր նպատակն է ամ-
բաջնել ժողովորդի յարաբերութիւնը
առաջնորդի հետ և առաջնորդի յարա-
բերութիւնը՝ Վագային վարչութեան
հետ, որ մեր լիկեղեցւոյ վարչական ըւ-
կըցութիւնք բուն արմատը և այս յատ-
կութեան մէջ կը կայանայ, և այս ընդ-
հանուր զաւակաց սերտ միութեամբ է,
որ կարացեր է դիմագրաւել շատ արհա-
ւիրներու և փոթորիկներու և իբր ժո-
ղովորդի և եկեղեցականաց ճակից գոր-
ծակցութեան ու սիրոյ կապը ամրա-
նայ, այնուհետեւ կը վերանան այն
նորամուտ աղաղակները, որոնք վեր-
ջին ժամանակներս անխորհրդաբար
կը կրկնուին թէ կղերը Վագին կը վե-
նասէ, կղերը յառաջագիմութեան ար-
գելք է, կղերը անպիտան է և այլն
և այլն և յորամուտ անուանեցինք այս
աղաղակները, որովհետեւ Հայու բը-
նական աղաղակներ չեն, այլ լարու
պայի մէջ պապական կղերի դէմ կրկ-
նուած աղաղակներու արձագանգն է,
որ այսօր մեր Վագին մէջ կը կրկնուի տա-
րադէպ, Տարադէպ ասացինք, որովհե-
տեւ մեր ազգային եկեղեցականու-
թեան և պապական կղերականութեան
մէջ ահագին անդունդ կայ Պապական
կղերը ժողովորդականութենէ արտաքոյ
մի առանձին հզօր մարմին կը կազմէ և
ժողովորդի դէմ կը մագառութիւն Հայ ե-

կեղեցականութիւնը ուղղակի ժողո-
վորդէն կը բխի և ժողովորդէն կախում
ունի, կամ, լաւ ևս է ասել՝ ժողովորդի
հետ մի մարմին կը կազմէ հայրական
և որդիական առնչութեամբ և Պա-
պական կղերի պատմութիւնը երկար
դարերէ անտի մի յարատեւ պատե-
րազմ եղած է ժողովորդի զարգացման և
ազատութեան և լուսաւորութեան
դէմ, իսկ Հայոց մէջ համարեալ թէ
եկեղեցականները եղած են ուսումնաւ
սիրութեան և գրագիտութեան ա-
ռաջնորդ ժողովորդին և Պապական կղե-
րի կրթութիւնը, վարմունքը, միաձե-
համամութեան մէջ ձուլուած է, իսկ
մեր եկեղեցականներէն իւրաքանչիւրը
առանձին գաղափարի և առանձին ըն-
թացից տէր է, և հետեւապէս բոլորո-
վին անկարող առանձին կուսակցու-
թիւն կազմելու ժողովորդի դէմ Սա-
տի և մեր եկեղեցականութիւնը պա-
պականութեան նմանեցնելը և քարկո-
ծելը բոլորովին անտեղի է և լիթ վեր-
ջին ժամանակաց մէջ մեր եկեղեցակա-
նութեան փայլը նսեմացած է և այս առ-
գային վիճակի աղէտից հետեւապէս է,
որուն ենթակայ է նոյն ինքն ժողովուր-
դը և կարճ ասելք մեր լիկեղեցւոյ ոգ-
ւոյն նայելով, (որ եկեղեցական պաշ-
տօնէից ընտրութիւնը ժողովորդին կը-
վերագրէ) եթէ եկեղեցականաց մէջ,
անվայել ընթացից տէր անձինք ևս կան,
պատասխանատուն մենք գարձեալ ժո-
ղովուրդը կը համարենք, որ իր ընտրո-
ղական պարտաւորութեան մէջ բոլո-
րովին անհոգ է, և միայն գանգատե-
լու և բամբասելու հակամիտ և յայտ
անելով մի գուցէ կարծուի թէ մենք կու-
ղենք արդարացնել որ և իցե եկեղեցա-
կանի թերութիւնը և ընթացքը քաւ լի-
ցի, մենք այնչափ վեճ ժխնդիր ենք պա-
մասին, որ ի բոլոր սրտէ կը փափաքէինք,
որ ամեն տեղ եկեղեցականք իրենք

քով հաւատոյ հիմունքը կը քայքայուի, և հարկաւոր չարիք կը հորդեն՝ ի կործանումն ընկերականութեան, իւր տի առաջնորդի ամենամեծ պարսպն է ժողովրդի այս ամեն ներքին հիւանդութեանը վշտակիլը և ամեն ջանք և խնամք ի գործ դնել այն օրինակ աստաւորութենէ ժողովուրդը սրբելու և ազատելու : Ս'ան զի այս տեսակ ակտերով վարակուած ժողովուրդը շարունակ բարոյական գերութեան մատնուած կը մնայ, և եթէ չըմբարդուի, կարող չէ երբեք ճշմարիտ ազատութիւն վայելիլ : Դճմարիտ կ'աներ, այն մարդը որ ժողովրդեան այս ցաւերը ոչ կը զգայ և ոչ կը ցաւի, աւելի լաւ է որ առաջնորդութեան նուիրական պաշտօնէն բոլորովին հեռու դնուի և իւր անձը դատապարտութեան չըմատնէ, ինչպէս կը պատուիրէ Նիկիի . « Եթէ ամենայն եղբարցն հիւանդութիւն քեզ ոչ ցաւ է, մի լինիր առաջնորդ Դ : Ս'ան զի, առաջնորդը այն ժողովրդաւէր հոգին և զգացմունքը պիտի ունենայ, որ առանց իւր խղճէն և ժողովրդէն յանդիմանուելու՝ կարենայ համարձակ աւել . « Ս' որ ի ձէնը հիւանդանայ և ես ոչ հիւանդանամ Դ :

Ս'եր առաջնորդներէն շատերը փոխանակ ժողովրդի տառապանաջը ըստ փոփանք մատուցանելու՝ նոյն իսկ ինքեանք ամեն կերպով տառապանք կը լինին ժողովրդի համար : Փոխանակ ժողովրդի հետ միանալու և արտաքին արհաւիրներուն դիմագրելու, ինքեանք ժողովրդի գէմ կը զինին և կուտակցութիւն կիրքերով կ'երկպառակեն ժողովրդի եղբայրական և քրիստոնէական միութիւնը : Շատերու անձնասիրութիւնը չգրգռելու համար՝ չենք ուզեր ականէ յանուանէ յիշատակել ամեն բան : Իսոյց ի հարկէ հայ լը

րագրաց ընթերցողներուն արդէն ծանօթ են վերջին քանի մը տարուան մէջ տեղի ունեցած առաջնորդական և ժողովրդական հակառակութիւնները իրենց այլանդակ հետեւանքներով : Ենք գիտենք և ականէ յանուանէ կը ծանաչենք առաջնորդական անձներ, որոնք իրենց հօտի համար իրենց անձը դնելու պատրաստ են, բայց քիտենք և այն պիտիք որոնք իրենց անձը միշտ վարձկան համարած են, միշտ անփայլ, եղած են և միշտ այլ ընդ այլ մտած և լեյած են փարափի դռնէն :

Երգ՝ եթէ մեր լզը վարչական մի փափուկ պաշտօն ունի, այն առաջնորդութիւնն է, և մեր եկեղեցական նութիւնը եթէ մի գլխաւոր միջոց ունի ժողովրդեան համակրութիւնը գրաւելու՝ դարձեալ առաջնորդութիւնն է, փան զի առաջնորդութիւնը բոլորովին ժողովրդային պաշտօն է :

Ս'իծը, որ կրօնական, օրագրի նշանաբան կը կրէ, ի բոլոր սրտէ կը փափաքի, որ առաջնորդական վիճակները օրինաւորութեան տակ դրուին, առաջնորդները աշխատին քանիւ և գործով բարի օրինակ լինիլ հօտին, որպէս զի, չայ եկեղեցականութիւնը կարենայ օր աւուր կատարել այն նուիրական պարտքը, որուն համար ուրիշ տած է Լստուծոյ և մարդկան առջեւ, որ է Եկեղեցւոյ կամ Լստուծոյ Գերդաստանի մէջ յառաջանել աստուածային շնորհաց, ճշմարտութեան և մարդասիրութեան թագաւորութիւնը :